

وقف‌نامه و تاریخ مدرسه جانی خان قم

* مهدی سلیمانی آشتیانی

چکیده:

مدرسه جانی خان قم از مدارس بسیار باسابقه شهر قم است که شاید قدمت آن به سده هشتم هجری باز می‌گردد، در این که بانی مدرسه چه کسی بوده دو نظر مطرح است. برخی او را از دوره ایلخانی می‌دانند و بعضی او را همزمان با ساروتقی در قرن ۱۱ می‌پندارند. به هر روی بازسازی این مدرسه که به صورت کامل انجام گرفته در اوایل قرن ۱۴ قمری می‌باشد و در زمان آیت الله بروجردی نیز تعمیر اساسی دیگری صورت گرفته است. نویسنده مقاله به متن وقف‌نامه نیز نظر داشته و مطالب ارزشمندی پیرامون آن موقوفه ارائه کرده است.

کلیدواژه‌ها:

قم، مدارس علمیه قم، مدرسه جانی خان، وقف‌نامه مدرسه
* کارشناس ارشد علوم حدیث و پژوهشگر نسخه‌های خطی

زینت مدارس خراسان

آغاز

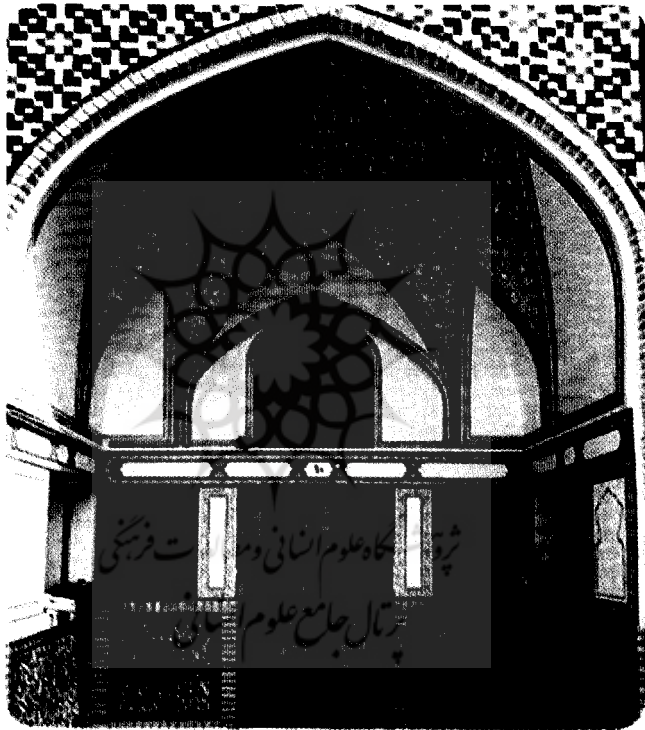
شکل‌گیری «مدرسه» به عنوان بخش مهمی از تاریخ نهاد آموزش در تمدن اسلامی، به قرن‌های سوم و چهارم هجری باز می‌گردد؛ مدرسه علمی بلند آوازه نجف اشرف که شیخ طوسی بنیان‌گذار آن است و مدرسه ابن حبان بُستی در بُست و مدرسه ابن فورک در نیشابور و مدرسه قاضی نعمان و فرزندش در جامع الأزهر و ده‌ها حوزه دیگر در سرزمین‌های اسلامی، از این نمونه‌ها هستند.

عبدالجلیل رازی قزوینی، از متکلمان برجسته قرن ششم، در کتاب ارجمند نقض، به نه مدرسه دایر و مشهور قم در روزگار خود اشاره می‌کند. حال آنکه روزگار او (دوره پس از سقوط آل بویه و اوج قدرت حاکمان عامه مذهب سلجوقی)، عصر رخوت و رکود دانش، به ویژه دانش‌های دینی در قم و دیگر شهرها و محله‌های شیعی ایران بوده است. بدین ترتیب، می‌توان حدس زد که برخی از این مدارس، دست کم، یکی دو قرن پیش از وی تأسیس شده باشند.

با توجه به اهمیت و ارزش کلام صاحب نقض، عین آن را می‌آوریم: «معلوم است که در شهر قم که همه شیعه‌اند آثار اسلام و شعار دین و قوت و اعتقاد چون باشد، از جوامع که بوالفضل عراقی کرده است، بیرون شهر و آنچه کمال ثابت کرده است در میان شهر و مقصوره‌های با زینت و منبرهای با تکلف و مناره‌های رفیع و کراسی علما و نوبت عقود مجالس و کتب خانه‌های ملء از کتب طوایف و مدرسه‌های معروف چون مدرسه سعد صلب و مدرسه اثیر الملک و مدرسه شهید سعید عز الدین مرتضی - قدس الله روحه - و مدرسه سید امام زین الدین امیره شرفشاه که قاضی و حاکم است و آن سرای ستی فاطمه بنت موسی بن جعفر با اوقاف و مدرّس و فقها و ائمه و زینت تمام و قبول اعظم و مدرسه ظهیر عبد العزیز و مدرسه استاد بوالحسن کمیج و مدرسه شمس الدین مرتضی با عدّت و آلت و درس و مدرسه کبیر مرتضی کبیر شرف الدین با زینت و آلت و حرمت و قبول و غیر، آن که به ذکر همه، کتاب مطول شود...»^۱

ذکر مدارس کهن قم و بررسی وضعیت کنونی و باقی مانده آثار آنها مجالی وسیع می‌طلبد که در بیشتر کتاب‌های مخصوص تاریخ قدیم و جدید قم طرح شده است.^۲

جمعه قرار دارد و بعد از چند پله کوتاه، وارد صحن اصلی مدرسه می‌شوید. بعد از دالان کوتاهی، حیاط زیبای مدرسه نمودار می‌شود. حیاط مدرسه را حدود بیست حجره احاطه کرده است.

مدرسه جانی خان

در خیابان دروازه ری و محله مسجد جمعه قم، مقابل مسجد تاریخی و ارزشمند «جمعه»، «جامع» و یا «مسجد جانی خان»^۲ مدرسه کوچک ولی کهنی به جای مانده است. سر در ورودی این مدرسه مقابل سر در مسجد

در وسط حیاط، مانند اکثر مدارس دینی حوض آبی قرار دارد و در چهار گوشه حوض نیز باغچه است. سر در ورودی مدرسه از داخل نیز دارای کاشی کاری زیبایی است که به حیاط مدرسه جلوه و شکوه بخشیده است. مقابل هر حجره، ایوانی است با ارتفاع یک پله سنگی

وقف میلاد جلورگان

ذکر است که بنای مدرسه جانی خان به شماره ۱۹۸۷ در فهرست آثار ملی ثبت شده است.

که دارای ازاره و لبه سنگی و جدار طاقچه دار سفید کاری شده با پوشش مقرنس گچی با جززهای آجری که

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

لچکی‌های آن کاشی کاری شده بانی مدرسه است. گره سازی این ایوان‌ها توأم با آجرهایی متضمن کتیبه به خط بنایی به نام‌های جلاله و اسامی پیامبر اکرم و امیرالمؤمنین می‌باشد. در سال‌های اخیر دو باب مغازه که کنار مدرسه قرار داشت و همچنین یک حمام که مقابل مسجد جمعه و چسبیده به مدرسه بود و سال‌ها مخروبه شده بود، خریداری شد و داخل بنای مدرسه قرار گرفت. قابل

لچکی‌های آن کاشی کاری شده بانی مدرسه است. گره سازی این ایوان‌ها توأم با آجرهایی متضمن کتیبه به خط بنایی به نام‌های جلاله و اسامی پیامبر اکرم و امیرالمؤمنین می‌باشد. در سال‌های اخیر دو باب مغازه که کنار مدرسه قرار داشت و همچنین یک حمام که مقابل مسجد جمعه و چسبیده به مدرسه بود و سال‌ها مخروبه شده بود، خریداری شد و داخل بنای مدرسه قرار گرفت. قابل

خود را به نام وی مصدر نموده است. تفتازانی می‌نویسد:

«... وهو السلطان الاعظم مالك رقاب الأمم ملاذ سلاطين العرب والعجم، ملجأ صناديد ملوك العالم، ظل الله على بريته وخليفته في خليفته حافظ البلاد ناصر العباد ماحي ظلم الظلم والعناد، رافع منار الشريعة النبويه، ناصب رايات العلوم الدينيه، خافض جناح الرحمه لاهل الحق واليقين، مادّ سرادق الامن بالنصر العزيز والفتح المبين ابوالمظفر السلطان محمود جانی بک خان خلد الله سرادق عظمته وجلاله...»^۵

ظاهراً جانی‌خان، از امرا و وزرای ایلخانی است و بعد از مرگ ابو سعید الجایتو خان در سال ۷۳۶ ق، با ملک اشرف، برادر شیخ حسن بزرگ چوپانی که سر به ظلم و طغیان برداشته بود، درگیر شد و او را شکست داد. خزینه بزرگی در تحت قدرت اشرف بود که وقت تسلیم به جانی‌خان گفت، قصد داشتم در قم مسجدی بنا کنم که فقه کلیه مذاهب را در آن تدریس کنند. چنان که مرحوم فیض استظهار داشته‌اند، جانی‌خان بعد از مرگ اشرف، مبلغ هنگفتی در اختیار اماناء خود قرار

داد و بنای مسجد بزرگ جانی‌خان در قم گذاشته شد و در کنار این مسجد، مدرسه جانی خان هم برپا گردید.^۶ بدین ترتیب، بنای مدرسه همپای بنای مسجد و از اواسط قرن هشتم می‌باشد. همچنین ناصر الشریعه در مختار البلاد یا تاریخ قم بنای مدرسه را از قبل از دوره صفوی دانسته است.^۷

ولی دکتر حسین مدرسی طباطبایی ضمن نقد این دیدگاه معتقد است مدرسه جانی خان از آثار جانی خان شاملو، از امرای شاه صفی و شاه عباس ثانی است. او با سارو تقی رقابت شدیدی داشت و سرانجام پس از کشته شدن سارو تقی در ۱۰۵۵ ق، به قتل رسید. وی در خطه کرمان که روزگاری حاکم آن بود، مآثری از خود به جای گذاشت. طایفه شاملو، در قم خدماتی کرده‌اند که بنای مدرسه مؤمنیه از آن جمله است و از این رو احتمال می‌رود بنای مدرسه جانی خان قم مربوط و منسوب به جانی خان شاملو باشد.^۸

بنا بر نظر آقای مدرسی، بنای مدرسه به قرن یازده و دوره صفوی باز می‌گردد.^۹

وقف سادات جلوسات

در شب پنجشنبه دهم ربیع الاول سال ۱۲۲۱ ق، در مدرسه جانی‌خانیه قم به پایان برده است.^{۱۱} این مطلب دایر بودن مدرسه را در تاریخ مذکور می‌رساند. ولی در نیمه دوم قرن سیزدهم و در حدود سال ۱۲۷۷ ق، چون مدرسه رو به خرابی نهاده بود، «میرزا نصرالله مستوی گرگانی»^{۱۲} به تجدید بنای مدرسه همت نمود و آن را به مدرسه ناصری موسوم ساخت. در وقف‌نامه‌ای که فرزندان آن مرحوم تهیه کرده‌اند، تصریح شده که مدرسه را بنا نمود و از این تعبیر معلوم می‌شود که بنای قبلی، تخریب شده بوده است.

بخش‌هایی از وقف‌نامه

قسمت‌هایی از متن وقف‌نامه چنین است:

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على محمد سيد الانبياء والمرسلين وعلى آله الطيبين المعصومين الطاهرين صلوات الله عليهم اجمعين.

البته هماهنگی کاملی که مدرسه با مسجد جمعه دارد، این احتمال را تقویت می‌کند که در هر صورت بنای مسجد و مدرسه، از یک نفر و در یک زمان بوده است و از آنجا که اکثر صاحب نظران، تاریخ بنای مسجد جمعه قم را به حدود قرن هشتم رسانده‌اند، شاید این احتمال که بانی مدرسه، جانی‌خان دوره ایلخانی است، به واقع نزدیک‌تر باشد.

بازسازی و وقف املاک

میرزا عباس فیض در گنجینه آثار قم معتقد است این مدرسه یک بار در زمان صفوی از سوی عالم این عصر میرزا جهانگیر خان - مدرس مدرسه شاه اصفهان - تعمیر شد و دارای کتاب‌دار و کتاب‌خانه گردید. البته مرحوم فیض دلیل خود را ذکر نکرده است.^{۱۰}

مدرسه، در دوره صفوی و قاجار معمور و آباد بوده است. سید علی بن محمد باقر موسوی خوانساری رساله «مشکاة الصواب فی شرح خلاصه الحساب» خود را به خواهش بعضی دوستان از طلاب،

وقت میلاد جلالت

بنده از ورثه مرحوم حاج علیقلی بیک قمی اینیاع نمودم و جزو املاک موقوفه مدرسه وقف نمودم که انشاء الله تعالی از ید غاصب و تغییر مصون و محروس بوده باشد.

[برخی از شرایط و قوانین مدرسه]

[یکم] و در حجرات مدرسه مکتب دار اطفال جایز نیست بنشیند.

[دوم] و همچنین اگر از برای طلاب مهمان وارد شود زیادتز از سه شب مأذون نیست بماند.

[سوم] و غیر از محصل علوم دینیّه هر علم و کار دیگر هم در آنجا جایز نیست.

[چهارم] و هر طلبه که کار نکند و در حجره خود را قفل کند برود و گاهی بیاید و در سر هر ماه مطالبه شهریه کند البته او را در مدرسه راه ندهند مگر اینکه صاحب عیال باشد و بالضروره شبها به خانه خود برود به هیچ وجه از آمدن روز و کار کردن، مسامحه نداشته باشد جایز است.

[پنجم] و دیگر زیادتز از دو نفر در هر حجره جایز نیست منزل کند اما از برای مباحثه در روز هر قدر کم و زیاد از خارج بیایند جایز است.

اما بعد غرض از تحریر و تطییر این ورقه خیرت نمقه آن است که مرحوم مبرور خلد آشیان حاج میرزا نصر الله مستوفی گرگانی - والد این اقل عباد و الحاج میرزا محمد مستوفی - مدرسه مخروبه مشهوره به «جانی خان» واقع در قم را تقریباً چهل سال قبل بنا و تعمیر نمود و به مدرسه ناصری موسوم ساخت که خیر این کار اول از برای شاهنشاه با حشمت کامکار رضوان آرامگاه ... ناصر الدین شاه - طیب الله روحه و مضجع - بوده باشد و نام نامی مبارک آن شهریار جهان که در خیرات و مبرات شهره جهان است هم از اعطای صرف روشنایی و مستمری این مدرسه مبارکه و صدور فرمان اربابی... خالصه قدیمه قم و اذن بنای دو حجر طاحونه در مجرای قنات ناصری آن بلد که یکی از مآثر همان شاهنشاه شهید سعید است... اَنَا فَأَنَا نثار روح پرفتوحش گردد و املاک مزبوره تا این زمان مطابق سند یک هزار و سیصد و هفده هجری از قرار تفصیل....

به وقفیت مصارف مدرسه در تصرف مرحوم والد و این اقل عباد معمول بوده به انضمام موازی پنجاه و دو هزار ذرع از اراضی مشهوره به صالح آباد قم^{۱۳} که بعد از فوت مرحوم والد خود این

تولیت مدرسه از هر باب چنانچه در دست مرحوم والد بود و بعد از آن با بنده است من بعد هم با ارشد و اتقی در اولاد ذکور والد است، هرگاه از اولاد ذکور والد بالنسبه ارشد و اتقی نباشد و در اولاد اولاد ذکر بالنسبه ارشد و اتقی باشد البته او متولی است، هرگاه اولاد ذکور منقرض شود، با اولاد ذکور از بطن اناث که به این صفت متصف باشند تولیت اختصاص دارد و صیغه وقفیت موافق قانون شریعت مطهره جاری و واقع گردیده و مطابق این ورقه دو ورقه دیگر نوشته شده که وقف نامه سه نسخه باشد، یکی در قم نزد جناب مستطاب علامه فهام آقا احمد مجتهد - سلمه الله تعالی - که زحمت تدریس را قبول فرموده‌اند و یکی در نزد برادرم جناب جلالت مآب میرزا رضا مستوفی و یکی دیگر در نزد خود بنده که اگر یکی از آنها مفقود شود دو نسخه دیگر باقی بماند و از فضل خدا این عمل خیرِ قلیل، همیشه از اقراض فاسد محفوظ بوده باشد و هر صاحب عزت و قدرت که در این باب تقویت کند مآجور در خیرات بوده باشد و در روز میقات حساب «وَقِفْوهُمْ أَنَّهُمْ مَسْئُولُونَ» بدون حساب و معطلی از صراط بگذرد و از رحمت کامله خلاق عالی شأن -

جل جلاله - در دنیا و آخرت با نصیب بهره‌مند گردد و کان وقوع ذلک فی ثامن عشر من شهر جمادی الاولی ۱۳۱۷.

از عبارت فوق استفاده می‌شود که مدرسه قبلی به کلی منهدم شده بوده است و در نتیجه عمارت امروزین مدرسه، بنای به جای مانده از حدود سال ۱۲۸۷ ق است. چرا که تاریخ وقف‌نامه سال ۱۳۱۷ ق است.

موقوفات گسترده مستوفی برای مدرسه

مدرسه جانی خانی از مراکزی است که دارای موقوفات بسیاری می‌باشد. «میرزا نصرالله مستوفی گرگانی» مدخل باغ شاه را که حدود ۲۰ هزار متر مربع بود با دو آسیاب آن از ناصرالدین شاه برای امور مدرسه گرفت و وقف آن کرد این املاک اکنون با شماره ثبتی ۸۷۸۸ قابل شناسایی است. به جز این باغ، زمین‌های مزروعی زیادی را در قم، وقف مخارج، شهریه و روشنایی مدرسه نمود. مجموعه مدرسه امام خمینی در میدان جهاد در امتداد خیابان باجک، در سی و دو هزار متر مربع، باغ بزرگی بود که جزو موقوفات مدرسه جانی خان بوده و اکنون به

مستأجر از املاک این موقوفه در اختیار دارند.

وقف نامه این املاک که به امضای فرزندان میرزا نصر الله گرکانی رسیده، سیاهه همه موقوفات و دستور صرف آنها در موارد مقرر است.

همچنین این وقف نامه به امضا و تأیید «مرحوم آقا شیخ محمد تقی گرکانی»^{۱۴} رسیده است.

بخش زیادی از این املاک توسط فرزندان میرزا نصرالله مستوفی و به خصوص آقای میرزا محمد مستوفی خریداری و وقف مدرسه شده و تولیت آن نیز با ارشد اولاد ذکور قرار داده شده است.

تعمیرات جدید در زمان آیه الله

بروجردی

مدرسه از سال تجدید بنا در دوره قاجار و بعد در دوره پهلوی اول دایر بود و در زمان مرحوم آیت الله خائری یزدی - مؤسس حوزه قم - نیز در این مدرسه درس برقرار بوده است و برخی از مدرسان و اساتید همچون

این مجتمع علمی تبدیل شده است پلاک ثبتی ۹۴۷۰ و فرعی ۹۱ در همین پلاک و پلاک ۹۴۶۹ املاک مدرسه در این محدوده است. باغ شاه که اکنون در محدوده خیابان عمار یاسر مقابل محله باغ پنبه قرار دارد و شامل دهها منزل و مغازه است، همه وقف این مدرسه است. آسیاب شاهی بالا و آسیاب شاهی پایین به دو شماره پلاک ثبتی ۱۰۵۹۲ و ۱۰۶۲۸ در زنبیل آباد که اکنون بخش‌هایی از آن در خیابان حافظ و فلکه شهید قیصری واقع در بلوار صدوقی به صورت منازل مسکونی است از املاک این موقوفه با برکت است. قابل ذکر است که در سال ۱۳۷۵ ش از درآمد موقوفات مدرسه جانی خان، مدرسه علمیه بزرگی در مقابل دانشکده اصول دین قم احداث گردید که باید آن را «مدرسه دوم جانی خان یا مدرسه مستوفی» نامید.

این مدرسه که امروز دایر و فعال است، به نام مبارک حضرت امام علی بن موسی الرضا(ع) نامیده می‌شود. چنانکه حجه الاسلام آقای سید محسن آل احمد متولی کنونی موقوفه برای حقیر نقل کردند بالغ بر ۳۰۰ نفر

میرزا محمدعلی ادیب تهرانی، مرحوم
سدهی اصفهانی و شیخ ابوالحسن
فقیهی پایین شهری در این مدرسه
تدریس داشته‌اند.^{۱۵}

همچنین بنا به نقل دکتر زریاب
خویی، رهبر کبیر انقلاب امام خمینی
(قدس الله نفسه الزکیه) نیز در این
مدرسه حجره داشته‌اند.^{۱۶}

بار دیگر در زمان آیت الله بروجردی
مدرسه، بازسازی شد و زیر حجره‌ها
خالی گردید تا از رطوبت ایمن باشد.
کتیبه سنگی که در سر در ورودی
مدرسه نصب شده است اشاره به
تعمیرات سال ۱۳۷۳ ق، دارد. متن این

سنگ نوشته چنین است: *پوشگاه علوم انسانی*
«احیی هذه المدرسة الدینیة حضرت
آیة الله العظمی الحاج آقا حسین
البروجردی الطباطبایی مدظله بنفقته
بالغة العشرین الف تومان فی السنة
۱۳۷۳ القمریه و ۱۳۳۲ الشمسیة».

مرحوم شیخ عبدالحسین وکیلی
اشعاری در این مورد گفته‌اند که چنین
است:

خوش دل آن کس که اندر این عالم

بهر حق زد به استوار قدم
یک نفر از رجال پاک روان
بود در عصر خود ولی نعم
شهرتش در جهان به جانی خان
زد بر این عرصه و بنا پرچم
از پس چند ناصرالدین شاه
کرد این عرصه را زنو محکم
خود بروجردی آیت عظام
نسل پاک حسن امام امم

شد مهیا برای عمرانش
چون که شد عرصه با عدم همدم
بسته شد زین فقید کشور دین
دست عدوان و ظلم و جور و ستم
باز شد دست معدلت در قم

بسط شد بر بساط عرب و عجم
زهد و تقوا و علم و حلم و ادب
سر به سر اندر او بود مدغم
حق بر او سایه افکند بر ما
سایه او متدام در هر دم
از قدر امر شد به کلک قضا

که بز ن بر فراز لوح رقم
کز تو همت ز آیت عظام
فضل و جود و عطا و لطف و کرم
بر کمر بست دامن همت

وقت سالت حلوان

چنانچه برای نگارنده نقل کردند از اوایل دوران طلبگی و بعد از آن که برای تحصیلات دانشگاهی در حدود سال‌های ۱۳۵۰ ش به تهران رفت و آمد داشتند با آقای مستوفی (تولیت مدرسه) همکاری می‌کردند و آقای مستوفی وکالت تام به ایشان برای پیگیری و اشراف بر مسائل مربوط به املاک و موقوفات مدرسه داده است.

بعد از درگذشت مرحوم دکتر احمد مستوفی، اکنون برادرشان آقای علی مستوفی تولیت شرعی موقوفه مدرسه جانی‌خان هستند.

در سالهای اخیر نیز مدرسه مجدداً تعمیرات اساسی شده است. بخش عمده این تعمیرات توسط اداره اوقاف و امور خیریه استان قم و با هزینه موقوفات گسترده مدرسه و با پیگیری و مدیریت جناب آقای آل احمد انجام شده است. در طبقه فوقانی، حدود ده حجره اضافه شده و دو باب مغازه و حمام مجاور مدرسه خریداری شده و داخل مدرسه گردیده و چندین سالن و مدرس، به سخن مدرسه اضافه شده است. بخش

چون در این امر گشت پیشقدم پس به حمد خدای بی‌همتا شد اساسش اساس مستحکم یکی آمد برون از آنجا گفت اندر اینجاست اتقیای امم (۱۳۳۳) ۱۷ بعد از این تعمیرات، مرحوم آیت الله سید حسین بدلا از طرف آیه الله العظمی بروجردی مسئولیت و مدیریت مدرسه را عهده‌دار بود.

بعد از درگذشت آیت الله بروجردی و همچنین رونق مدارس فیضیه و دارالشفاء مدرسه جانی‌خان از آمد و شد طلاب افتاد. موقوفات گسترده مدرسه نیز معمولاً دست افرادی بود که مراعات حقوق شرعیه را نمی‌کردند. در دهه‌های اخیر تولیت مدرسه با مرحوم دکتر احمد مستوفی - استاد برجسته جغرافیای عمومی در دانشگاه تهران - بود.

ولی کسی که توانست به املاک و موقوفات این مدرسه سر سامان دهد و بیشتر آن را از تصرف غیر شرعی خارج نماید جناب حجه الاسلام سید محسن آل احمد بوده است. ۱۸

دیگری از تعمیرات که بیشتر جنبه تزئینی دارد مانند کاشی‌کاری و نقاشی، توسط اداره میراث فرهنگی قم در حال انجام است. اکنون مدرسه دارای حدود ۴۰ حجره و هشتاد طلبه است.

نام مدرسه

در پایان، تذکر این نکته ضروری است که نام مدرسه چنانکه در منابع تاریخی آمده و در وقف‌نامه آن نیز ذکر گردیده است، همان «مدرسه جانی خان»^{۱۹} می‌باشد و اینکه در این اواخر به مدرسه جهانگیرخان تبدیل شده است، از عجایب است. هیچ مستند و مأخذ درستی برای نام جهانگیرخان در دست نیست و این جهانگیرخان را در منابع و مصادر نیافتیم. آقای فیض نیز، که نوشته‌اند در عهد صفوی توسط جهانگیرخان - مدرس مدرسه شاه اصفهان - تعمیر شد، برای سخن خود مدرکی ارائه نکرده‌اند و مضافاً اینکه اگر چنین تعمیری توسط آن شخص انجام شده باشد، باز هم در وقف‌نامه سال ۱۳۱۷ ق که حدود دویست سال

بعد از عصر صفوی نگارش شده، باز هم از مدرسه با عنوان «جانی‌خان» یاد شده است. و با وجود تصریح در وقف‌نامه به نام مدرسه، هرگونه تغییر بی‌مناسبت است. البته از این گونه تصرفات بی‌مورد در نام‌گذاری بناهای تاریخی، در دوران ما کم نیست.

متأسفانه در کاشی‌کاری جدید در سال ۱۳۸۳ ش، نام جهانگیرخان در سر در ورودی مدرسه نگاشته شده و این تسمیه بی‌مدرک، صاحب سند و مأخذ تاریخی گردیده است! امید آنکه این بنای خیر، سالیان متمادی مرکز علم و تقوی و فضیلت بماند و از گزند روزگاران مصون باشد.^{۲۰}

منابع و مأخذ

۱. تاریخ قم، محمدحسین ناصر الشریعه، به کوشش: علی دوانی، قم: دارالعلم، ۱۳۴۲ ش.
۲. گنجینه دانشوران، احمد رحیمی، قم، ۱۳۳۹ ش.
۳. سفرنامه قم، غلام حسین

- خان افضل الملك (م ۱۳۴۸ ق)،
 تصحيح: زهرا اردستاني، قم: كنگره
 بزرگداشت شخصيت حضرت فاطمه
 معصومه(س) و مكانت فرهنگي قم،
 ۱۳۸۴ ش.
۴. نقض، عبدالجليل رازي قزويني،
 تصحيح: محدث ارموي، ۱۳۳۱ ش.
۵. شرح المختصر، سعدالدين
 تفتازاني، قم: دار الحكمة، ۱۳۷۴
 ش.
۶. گنجينه آثار قم، عباس فيض،
 قم: مهر استوار، ۱۳۴۹ ش.
۷. تربت پاكان، حسين مدرسي
 طباطبائي، تهران: انجمن آثار ملي،
 ۱۳۳۵ ش.
۸. مجله وحيد، سيف الله وحيد نيا،
 سال دهم، شماره دوم، بهمن ۱۳۴۹
 ش.
۹. كتاب گرگان، عبدالكريم قريب،
 تهران: مؤلف، ۱۳۶۳ ش.
۱۰. مجله كوثر، آستانه مقدسه قم،
 ش ۱۶، تيرماه ۱۳۷۷.
۱۱. دو فصلنامه تحقيقات اسلامي،
 بنياد دايره المعارف، سر دبير: مهدي
 محقق، ش ۲.
۱۲. گنج نامه، فرهنگ آثار معماری
 اسلامي ايران، كامبيز حاجي قاسمي
 و ديگران، تهران: دانشگاه شهيد
 بهشتي، ۱۳۷۵ ش.
۱۳. شميم روحاني در احوال و
 آثار و خاندان ميرزا حسن آشتياني،
 مهدي سلیمانی آشتیانی، قم: زهير،
 ۱۳۸۴ ش.
۱۴. شناخت نامه حضرت
 معصومه(س)، علي اكبر زماني
 نژاد، قم: كنگره بزرگداشت حضرت
 فاطمه معصومه(س) و مكانت
 فرهنگي قم، ۱۳۸۴ ش.
۱۵. گنجينه دانشمندان، محمد
 شريف رازي، تهران: اسلاميه،
 ۱۳۵۳ ش.
۱۶. فهرست دانشكده الهيات
 دانشگاه تهران، محمدتقي
 دانش پژوه و محمدباقر حجتی،
 تهران: دانشگاه تهران ۱۳۴۹

پاورقی:

۱. نقض، ص ۱۹۴.
۲. مانند: گنجینه دانشوران، بخش مدارس قم؛ «مدارس قدیم قم» حسین مدرسی طباطبایی، وحید، سال دهم، شماره دوم.
۳. جانی: منصوب به جان به معنی عزیز، گرمی و صمیمی است. خاقانی می گوید:
گرچه در تبریز دارم دوستان
دوستی جانی مرا او بود و بس
ر.ک: دهخدا، مدخل جانی
۴. گنجینه آثار قم، فیض، ص ۴۶۰ - ۴۸۵؛ گنجنامه، ج ۵، ص ۱۶۰.
۵. شرح المختصر، ص ۶.
۶. ر.ک: گنجینه آثار قم، فیض، ص ۴۶۰ - ۴۸۵.
۷. تاریخ قم، ص ۳۱۳.
۸. ر.ک: مجله وحید، سال دهم، شماره دوم، «مدارس قدیم قم» حسین مدرسی طباطبایی، ص ۲۰۴ - ۲۰۵.
۹. ر.ک: تربت پاکان، ج ۲، ص ۱۲۱، حسین مدرسی طباطبایی.
۱۰. گنجینه آثار قم، ص ۴۶۰.
۱۱. فهرست الهیات، ج ۱، ص ۳۹۸.
۱۲. گرکان بر وزن هیجان از روستاهای نزدیک آشتیان و دارای سابقه فرهنگی طولانی است که می توان گفت تاریخ آن از جغرافیایش خیلی بزرگ تر است. استاد عبدالعظیم قریب گرکانی (بنیان گذار دستور و ادبیات نوین فارسی)، دکتر محمد قریب (پدر طب اطفال ایران) و دکتر احمد قریب (پدر علم زمین شناسی ایران) از مفاخر این روستا و خطه آشتیان و ایران عزیز هستند.
- ر.ک: کتاب گرکان، عبدالکریم قریب.
۱۳. مزرعه ای است بعد از نوقطار در محدوده اتوبان جدید قم - کاشان.
۱۴. او برادر میرزا محمد حسین شمس العلمای گرکانی و هر دو از فضلا و ادبای روزگار خود بوده اند

زنگ میراث جلالان

۱۹ . از جمله ر.ک: گنجینه دانشوران، ص ۲۸۱؛ سفرنامه قم، افضل الملک، ص ۱۰۵؛ تربت پاکان، ج ۲، ص ۱۳۱؛ «مدارس قدیم قم»، مدرسی طباطبایی، سال دهم، شماره دوم، ص ۲۰۴ - ۲۰۵؛ گنجینه دانشمندان، ج ۲، ص ۳۴۴؛ تاریخ قم، ناصر الشریعه، ص ۳۱۳ .
 ۲۰ . لازم است از همکاری حجه الاسلام والمسلمین آقای آل احمد - متولی و مدیر محترم مدرسه جانی‌خان - که با روی باز مزاحمت بنده را تحمل کردند و همچنین دوست دانشورم جناب آقای محمدهادی خالقی که نکاتی را تذکر دادند تشکر کنم. ایام عزت مستدام.

و در تهران از درس آیت الله میرزا حسن آشتیانی (م ۱۳۱۹ ق) استفاده می‌کردند. ر.ک: شمیم روحانی، ص ۶۸

۱۵ . گنجینه دانشمندان، ج ۲، ص ۳۴۴؛ «گفتگو با استاد علی اصغر فقیهی»، کوثر، ش ۱۶، تیر ۱۳۷۷ .

۱۶ . «گفتگو با دکتر زریاب خوبی» دوفصلنامه تحقیقات اسلامی، ش ۲ .
 ۱۷ . شناخت‌نامه حضرت فاطمه معصوم و شهر قم، ص ۱۷۳، به نقل از گنجینه دانشمندان.

۱۸ . ایشان متولد ۱۳۱۵ ش از سادات محترم قم هستند. از درس حضرات آیات بروجردی، خمینی، ستوده، صلواتی، اعتمادی، سلطانی، وحید خراسانی استفاده کرده‌اند و همچنین از دانشکده الهیات دانشگاه تهران لیسانس خود را در سال ۱۳۵۰ گرفته‌اند.

ایشان ده‌ها سال به خدمات تبلیغی و رفاهی در روستاهای محروم قم موفق بوده‌اند.